

навного на практиці інтересу, у розглянутій вище статті К. Шмітт показав, що характер науки формується в тому випадку, якщо її елементи теоретично обґрунтовані, інакше політична дидактика була б просто набором елементів повсякденного досвіду й прагматичних умовиводів.

Мислення К. Шмітта, можливо, надасть нам „схему для аналізу й інтерпретації, цінність якої, з огляду на певні події й похмурі тенденції в сучасному світі, знову раз у раз доводиться” [5, с. 4]. Такий стан речей є очевидним за відсутності цілісного дослідження державно-правових і філософсько-правових концепцій, а також дотепер незаслужено позбавлених уваги політико-дидактичних аспектів теоретичної спадщини німецького мислителя. Чимало значущих робіт К. Шмітта залишилися поза полем зору правознавців і політологів, а міра наукової вірогідності деяких висловлених ними положень потребує перегляду.

Незважаючи на те, що серйозна наукова рецепція спадщини К. Шмітта надає цілий спектр думок: від інвективи до дифірамбів, – уважаємо за доцільне (і певною мірою близьке) образне порівняння феноменальної фігури К. Шмітта із глашатаєм: як провісник „об’єктивної точки зору”, він повною мірою володіє кадуцеєм (своїм незмінним атрибутом) і не випускає його з рук. Знаменно, що такий жезл за старих часів був

емблемою мирного розв’язання суперечок і прикрашав герб Харківської губернії.

Подальше вивчення теоретичної спадщини К. Шмітта дозволить зробити остаточний висновок, наскільки релевантні його ідейні конструкти для посткомуністичних трансформацій в Україні, що пережила розпад колишньої системи цінностей і відносин та опинилася в умовах, коли потрібно знайти своє власне рішення у вигляді будівництва адекватних державно-правових інститутів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Detjen J. Politische Urteilsfähigkeit als Kern der Bildungstheorie des Politischen / J. Detjen // Politik. Politische Bildung. Demokratie. Massing P., Roy K.H. (Hsg.). – Wochenschau Verlag Schwalbach, 2005. – 347 s.
2. Кильдюшов О. Читая Шмитта. Государство и политическая форма / О. Кильдюшов // Карл Шмитт. – М.: Высшая школа экономики, 2010. – 273 с.
3. Schmitt C. Völkerrechtliche Großraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Ein Beitrag zum Reichsbericht im Völkerrecht / C. Schmitt. – Staat, Großraum, Nomos. Hsg., von G. Maschke. – Berlin: Duncker&Humblot, 1995. – 688 s.
4. Schmitt C. Antwort an Kempner / C. Schmitt. – Staat, Großraum, Nomos. Hsg., von G. Maschke. – Berlin: Duncker&Humblot, 1995. – 688 s.
5. Benoist A. Carl Schmitt. Bibliographie seiner Schriften und Korrespondenzen / A. Benoist. – Akademie Verlag GmbH, Berlin, 2003. – 142 s.

УДК 321.7: 316 (477)

Біденко Ю.М.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ДЕМОКРАТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ КОНСЕНСУСНОГО РОЗВ’ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ

Розглядаються базові теорії демократії, які співвідносяться з концептами толерантності та громадянського суспільства. Зазначається, що демократія сприяє оцінюванню конфліктів як ігор з ненульовою сумою. На прикладі України вказується високий конфліктний потенціал перехідних суспільств із непередбачуваними електоральними циклами та слабкими цінностями терпимості.

Ключові слова: демократія, конфлікт, консенсус, толерантність, громадянське суспільство

Биденко Ю.М.

ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ ИНСТИТУТЫ И ГРАЖДАНСКАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК СПОСОБ КОНСЕНСУСНОГО РАЗРЕШЕНИЯ КОНФЛИКТОВ

Рассматриваются базовые теории демократии, в соотношении с концептами толерантности и гражданского общества. Отмечается, что демократия способствует оценке конфликтов как игр с ненулевой суммой. На примере Украины указывается на высокий конфликтный потенциал переходных обществ с непредсказуемыми электоральными циклами и слабыми ценностями терпимости.

Ключевые слова: демократия, конфликт, консенсус, толерантность, гражданское общество

Bidenko Yu.

DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND CIVIL TOLERANCE AS A CONSENSUS METHOD FOR CONFLICTS' RESOLUTION

The basic theories of democracy are considered in a correlations with the concepts of tolerance and civil society. There says that democracy promotes evaluation of a conflict as non-zero-sum games. Also, using Ukrainian example, the author shaws high potential for a socio-political conflict in transitional societies with unpredictable electoral cycle and weak values of tolerance.

Key words: democracy, conflict, consensus, tolerance, civil society

Політичний дискурс останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. практично однозначно заперечує ідеологію й політику протистояння, конфлікту та зіткнення, на заміщення яких пропонує концепцію демократичного розвитку, взаємодії і співпраці народів і культур. І хоча в сучасній політичній практиці конфліктних ситуацій (у тому числі і військових зіткнень), мабуть, не зменшилось, ідеологія демократизму, сталого людського розвитку й толерантності все більш активно заявляє про себе як всередині держави, так і на міжнародному рівнях. Потреба консенсусного розв'язання конфліктів стає все більш затребуваною, актуальною та ймовірною.

Питання співвідношення індивідуальної свободи та інтересів й мирного співіснування вільних людей та їх об'єднань стає чи не центральним у проблематиці демократичної теорії як такої. Якщо для Т. Гоббса та Ж.Ж. Руссо питання індивідуальної свободи або позиції є тим, чим людина жертвує заради збереження безконфліктного стану в державі та суспільстві, то для більш ліберальних представників теорії демократії пошук балансу між свободою та миром видається більш плідним. І хоча проблематика релігійної толерантності була формуючою у розвитку більшості сучасних західних держав з часів Реформації, особливого нового забарвлення вона набуває у другій половині ХХ ст., коли з розпадом колоніального устрою, традиційні демократії стикаються з необхідністю включення

„інших” (у культурному, релігійному, етнічному, соціальному плані) груп до власного традиційного політичного поля. Не втрачає актуальності означена проблематика і сьогодні, коли із ускладненням соціальної структури, глобальних проблем людства, виникненням нових політичних рухів і соціально-економічних викликів є необхідність толерантного ставлення до кожної людини, чи групи.

Саме у ХХ ст. відбувається фокусування на феномені демократії як системі, що має не лише гарантію індивідуальної свободи, а й значний консенсусний потенціал, здатний якщо не заперечувати, то розв'язувати конфлікти в середині держави та поза її межами. Постановка проблеми консенсусу у сучасному контексті пов'язана з працями Г. Алмонда, М. Амстутца, К.-О. Апеля, Д. Аптера, С. Вербі, Ю. Габермаса, Д. Горовіца, Р. Даля, А. Етціоні, В.Кульмана тощо. У контексті теорій політичної модернізації та транзиту заслуговують на увагу роботи Д. Растов, А. Лейпхарта, Н. Лумана, Ш. Ейзенштадта, Ф. Шміттєра, Д. Хелда, Г. О'Донелла, Л. Даймонда та інших.

Реальна практика суспільного буття формує певний ряд об'єктивних умов, за яких знижується можливість виникнення соціальних і політико-правових конфліктів. Одне з найважливіших місць у цьому сенсі американські конфліктологи Дж. Рубін, Д. Пруйт та К. Сунг Хе відводять нормативному консенсусу в соціумі [1, с. 49-59]. Виходячи з розуміння демократії як режиму, який передбачає можливість конкурентного

вироблення політики з урахуванням прав людини органами влади, що були сформовані та функціонують на засадах рівності та справедливості, консолідована демократія передбачає утвердження ладу, за якого всі ключові актори сприймають демократичні інститути як єдині легітимні структури, що функціонують на основі спільних демократичних правил гри. Тобто, послуговуючись термінами конструктивістського дискурсу, можна сказати, що демократія перетворюється на глибоко інтерналізоване (укорінене у свідомості) явище соціального, інституціонального та психологічного життя, яке визначає поведінку як групових, так і індивідуальних акторів та є мірилом для політичного успіху [2, с. 7].

Згідно з позицією класиків теорії демократії ХХ ст., сучасні демократичні інститути і практики здатні розв'язувати проблеми між владою та суспільством мирним шляхом, що й виявляється найбільшим підтвердженням її випереджаючої ефективності порівняно з іншими формами суспільного устрою. Незважаючи на всі труднощі, з якими доводиться зіштовхуватися демократії на своєму тернистому шляху, актуальною залишиться думка, висловлена Р. Далем: „...демократична ідея не втратить своєї привабливості для людей у недемократичних країнах, і в міру того, як у цих країнах будуть формуватися сучасні, динамічні і більш плюралістичні суспільства, їх авторитарним урядам стане все важче протидіяти устремлінням до розширення демократії” [3, с. 482].

Конфліктологи відзначають, що відкриті міжгрупові конфлікти виникають тоді, коли взаємодія груп будується за принципом „гри з нульовою сумою” – перемога однієї сторони автоматично означає програш іншої. На думку Ш. Ейзенштадта, суспільства, де виникає і вкорінюється поняття політики як гри з ненульовою сумою, набувають, як правило, здатність до інкорпорації протестних символів і різних вимог, особливо якщо це стосується перебудови простору політики. Це збільшує потенціальну мінливість конституційно-демократичних режимів, а відтак дозволяє їм ефективніше реагувати на головні виклики, що ставлять під загрозу безперервність їх існування. Ш. Ейзенштадт називає умови безперервного існування конституційно-демократичного режиму: наявність багатьох різних центрів влади; постійне розширення незалежного доступу соціальних груп до політичної сцени (це не лише формальне

виборче право, але й реальна можливість прямої участі і/або впливу). Для того, щоб забезпечити такий доступ, необхідні розвиток і постійне функціонування інституційних структур і організацій, які слугують ланцюгом, що зв'язує суспільні сектори і політичну сцену [4, с. 86].

Політична гра з ненульовою сумою означає, що опозиція діє не поза грою; вона може впливати на ситуацію, оскільки має певні права і обов'язки, бере участь у реалізації влади – якщо опозиція не представлена у виконавчій владі (вона може входити до великої коаліції), то у владі законодавчій їй надається можливість впливати на важливі сфери суспільного життя. В контексті розгляду політики як гри з ненульовою сумою, консенсуалізм виходить з того, що конфліктами слід управляти таким чином, щоб не тільки мінімізувати втрати, а й максимально збільшити загальну користь для сторін-суперників. Звідси технологія досягнення консенсусу майже завжди є тривалою і досить складною; її зміст і процедура вимагає врахування політичних, юридичних, дипломатичних і соціопсихологічних підходів. Політологічне трактування консенсусу спирається на наявність чи акцентування певних базисних політичних цінностей і норм, які поділяють усі головні політичні актори. Це передусім свідчить про загальну згоду щодо процесу прийняття політичних рішень, коли меншість заздалегідь готова підкоритися рішенням більшості, що перемогла у відкритій політичній конкуренції, у той же час владна більшість згодна забезпечити право меншості на протест, критику та опозицію, – вважає Л. Герасіна. Таким чином, консенсус сприяє трансформуванню авторитарної влади на авторитет. Визнання соціальної злагоди одним із найважливіших принципів суспільного життя формує нову свідомість громадян, у якій немає місця непримиренності та упередженості [5, с. 22].

К.-О.Апель, визнаючи важливість реального консенсусу, порозуміння в реальному обговоренні, вказує на його недостатність, оскільки цілком вірогідним може бути й хибний консенсус за умов хибної комунікації – „раціональна” аргументація у сфері перетворених, викривлених форм. Інакше кажучи, залишаються під сумнівом критерії аргументації. Адже ж у суспільстві можуть бути обмеження для раціональної аргументації (нерівні відносини учасників обговорення, що пояснюється їхнім місцем у

суспільстві, фактор примусу, що спотворює комунікацію), які можуть стати фундаментом для хибного консенсусу [6]. Суспільство, яке прагне бути громадянським, не може допускати ситуації, за якої хибний консенсус переважатиме над істинним. Відмінність між істинним і хибним консенсусом мусить визначатися через сумнів у дискурсі. Суспільство, де представлена одна точка зору, яка має привілей на істинність і не може бути піддана сумніву, має досить високі шанси отримати авторитарний стиль керівництва: від політики до культури.

Це вимагає в усіх конфліктних ситуаціях, коли зіштовхуються інтереси одних з інтересами інших, дбати про розумну практичну згоду з ними (при цьому розумна згода означає, що немає іншого примусу, окрім примусу вагомішого аргументу). У контексті цього впливає відомий принцип ненасильства, особливо важливий у відносинах між наддержавами. Він мусить набути рис головного регулятора взаємин різних соціальних груп, класів, партій, етносів, народів, держав, стати визначальним фактором суспільної політичної стабільності [6].

У цьому пункті консенсусно-дискусивне розв'язання політичних конфліктів збігається з етикою ненасильства. За ненасильницькою парадигмою політичний противник, з яким зіштовхуються інтереси, розглядається не як об'єкт панування, розпорядження чи використання, на який має здійснюватися вплив у вигляді нав'язування своїх переконань опонентові, перекрученої інформації (відомі „інформаційні війни”), ідеологічного маніпулювання тощо, тим більше не як ворог, який має бути знищений і принижений, а як рівноправний партнер у дискурсі, з яким треба досягати порозуміння. Однак принцип ненасильства та толерантності має застосовуватися і до інших сфер політичної діяльності, коли виникає потреба легітимації її основних норм.

Є. Бистрицький зазначає, що „дві події світового, універсального масштабу – руйнування комунізму та зникнення напруженого військового протистояння двох суспільних систем – спричинили виокремлення в мові останніх років двох, теж загальних, понять – демократії та конфлікту. Їх паралельне застосування фактично замістило звичну для нашого століття організацію політичного мислення навколо напруженого смислу парних термінів – тоталітаризму (імперіалізму, нацизму, комунізму) на одному полюсі та війни – на іншому” [7, с. 77].

На цьому тлі з понять філософського тезаурусу минулого найбільш актуалізувалося поняття „толерантність”. Колишня стилістика активної нетерпимості та мови сили трансформується в дискурс толерантності. Остання набуває значення найважливішої умови максимально демократичного розв'язання можливих суперечок, суперечностей, зіткнень, її розглядають не лише як підґрунтя примирення ворогуючих сторін у так званих локальних конфліктах. До неї звертаються, закликаючи до суспільного миру, національної злагоди – у сенсі незастосування сили й насильства з боку панівних суспільних структур під час подолання внутрішніх конфліктних ситуацій.

Якраз тому толерантність, якщо говорити про її наявні визначення, не є лише суб'єктивною терпимістю до всього інакшого в сенсі чужих поглядів і вірувань. Толерантність передбачає практичну дію для стримування ідіосинкразії щодо чужого. Вона завжди є мірою „допуску”, „дозволеного відхилення від певних стандартів та норм”, тобто мірою активного контролю над власними діями. Толерантність припускає настроєність на розуміння й діалог з іншим, визнання й повагу його права на відмінність” [8, с. 75–76]. Таке розуміння толерантності допускає сприйняття іншого, що не робить ніякої взаємодії. Аналогічне тлумачення толерантності характерне і для сучасної політології. Так, в енциклопедичному словнику з політології толерантність політична визначається як „позиція тих або інших політичних сил, що виражає їхню готовність припускати існування інакомислення у своїх рядах; у випадку, якщо ці сили, знаходяться при владі” [9, с. 375]. Дехто з дослідників вказує не тільки на складність розуміння феномена толерантності, а й на те, що толерантність підміняється якимось близьким, але не адекватним за змістом поняттям. Так, П. Ніколсон під толерантністю розуміє повагу до особистості людини, а, наприклад, автори Декларації принципів толерантності (ЮНЕСКО) – як повагу до розмаїття культур [10, с. 28].

Саме спосіб існування конфлікту як контрольованого вияву насильства чи, в кращому разі, у вигляді намірів насильницького втручання визначає необхідність сучасного визначення ситуації толерантності, яку розглядають як спосіб дій (поведінки), спроможний утримати конфліктуючі сторони від актуального насильства, тобто як свідоме творення ситуації толерантності – зазначає Є. Бистрицький.

Ситуація толерантності характеризується створенням умов, різними, зокрема ідеологічними та погрожувально-силовими, засобами, раціонально-критичного, аргументативного дискурсу, спрямованого на досягнення взаємоприйнятної угоди, договору, що мав би чинні нормативно-стримувальні наслідки. Вона складається тоді, коли уможлиблюється раціонально-договірне розв'язання конфлікту – є силовий (стримувальна, здебільшого військова, сила) та інформаційний простір (інформаційне забезпечення, допомога у виробленні власної позиції), що дають змогу прийняти рішення, котре обмежує власну нетерпимість.

Іншими словами, толерантність зазвичай розглядається на тлі загальної стратегії, спрямованої на раціональне подолання зіткнення воль і сил у разі конфлікту. В основі такого сприйняття ситуації толерантності ще лежить надія подолати конфлікт на спільній основі інтелектуального зусилля самостримання, в тому числі колективного раціонально-вольового самостримання. Такий надії сприяє обов'язкове припущення, що існує загальний владно-правовий інститут (традиційно це була держава, у сьогодишньому розумінні – система колективної безпеки, військово-політичний блок та ін.), у силових межах якого культурно-політичні розходження не загрожують громадянському миру [7, с. 80].

Для державної та громадянської демократії важливим є також підсилення одне одного та пошук таких форм демократичного правління або демократичного транзиту, який би мінімізував конфлікти між політичними інтересами у суспільствах „другої” та „третьої” хвиль демократизації. Цю теорію обстоює С. Хантінгтон у книжці „Третя хвиля”, який стверджує, що демократизація є міжнародним процесом і здійснюється хвилями, захоплює відразу декілька країн, впливає на них як позитивно, так і негативно”. „Хвиля демократизації є переходом групи країн від недемократичних режимів до демократичних, що відбувається в певний проміжок часу, і за чисельністю істотно переважають ті країни, в яких у цей же час розвиток відбувається у протилежному (тобто антидемократичному) напрямі” [11, с. 15]. Ці етапи в історії С. Хантінгтон називає „зворотною хвилею” (або „хвилею відкату від демократизації” – „reverse wave”). Ці хвилі супроводжувались розширенням політичних, зокрема виборчих, прав населення, ідеологічними дебатами, виникненням нових суспільно-політичних рухів у

суспільствах, що відрізнялися етнічною та соціальною гетерогенністю.

Інтерпретуючи цю теорію, Ф. Закарія вважає, що вибір, який, повинні зробити для себе країни, які розвиваються, – це вибір між неліберальною демократією і ліберальною автократією [12, с.97]. Ліберальна автократія, чи на найвищому щаблі розвитку, ліберальний конституціоналізм виявляється ефективнішим шляхом становлення ліберальної демократії. Розглядаючи безліч випадків переходу незахідних суспільств до ліберальної демократії, які мали місце останніми трьома десятиліттями, Т. Карл та Ф. Шміттер виявили, що значного успіху досягли ті країни, які використовували власну версію європейської моделі: капіталізм і верховенство закону передусім, а демократія – потім. Унаслідок вони досягли вражаючих господарських успіхів, і протягом останніх півтора десятиліття перейшли до демократії – причому, набагато стійкішою та ефективнішою [13, с. 9].

Отже, толерантність сьогодні – нагальна потреба для нормального функціонування й розвитку суспільства, і міра її розуміння й реалізації є й мірою свободи. Невипадково вже згадуваний вище Ф. Хайек пов'язує громадянську мужність, незалежність розуму, повагу до думки інших і в цьому ряді толерантність із формуванням і проявом свободної особистості [14, с. 163]. Втім, не тільки особистості, а й різних людських співтовариств: соціальних груп, суспільних об'єднань, на кшталт партій, рухів та громадських об'єднань.

Однак в Україні стосунки між владою та опозицією набагато складніші, ніж у країнах усталеної демократії, де існує інституціоналізована мережа груп, лобі, організацій, які включені до процесу прийняття рішень та впливу на них. Як вказувалося вище, важливу роль у формування уявлень про політику як гру з ненульовою сумою відіграє постійне відтворення солідарності й довіри. Відтворення довіри при демократичних режимах визначається особливим інституційним тлом – передусім наявністю відносно стабільних інституційних структур, які б забезпечували участь основних соціальних секторів у виробленні і інтерпретації правил політичної гри [4, с. 86–87].

Україна як держава, де можливі не лише зміни правил політичної гри (на кшталт виборчої системи), а й самих основ конституційного ладу, поки що не може прийти до сталого вироблення цих правил, що підсилюється нерозвиненістю громадянських

практик широкої участі в повсякденному житті. Фактично, усталене для політології словосполучення „громадянське суспільство” в українському контексті має бути роз’єднаним, адже воно вказує на взаємозв’язок громадянства як приналежності до держави та соціальної структури – індивідів, груп та об’єднань. За умови руйнування патерналістської держави на тлі збереження таких настроїв серед населення, суспільство стало усе більше відокремлюватися від державного управління, контролю над ним та формальних норм закону, у розумінні загальних правил гри. При цьому, досі не відбулося побудови масштабних практик самоорганізації, міцних суспільних взаємозв’язків, які б поєднали населення у поняття не лише „громадянства”, а й, навіть, „громади” на рівні великих міст або регіонів. За умов майже фізичної залежності від окремих партій, або політичних лідерів, від непередбачуваних електоральних циклів, що притаманно державам змагального авторитаризму (у термінах Т. Кузьо), в Україні відбувся поділ на електоральні, але не соціальні групи з горизонтальними зв’язками. Та ж сама непередбачуваність результатів виборів породжувала ірраціональний, ворожий, навіть апокаліптичний тип риторики, який дуже складний для вибудови відносин толерантності та консенсусного типу демократії. Як зазначає з цього досвідчений практик міжнародної дипломатії Г. Кіссінджер: „Політики, які перебувають під тиском електорату, неохоче звертаються до проблем, саме існування яких виходить за межі виборчого циклу” [15, с. 260].

Крім того, на відміну від популярних тверджень, що розвиток суспільних зв’язків у традиційних дефініціях громадянського суспільства, як такого, що існує поза державою, але впливає на неї, є безперечним фактором, що підсилює консенсус, ми мусимо визнати, що й у рамках цих зв’язків, можуть народжуватися альтернативні форми самоорганізації, що несуть загрозу для державного ладу як такого. Групи з протилежними інтересами, екстремістські організації, молодіжні контркультури, що розпалюють насильство, релігійні секти, політичні радикали також постають із надр суспільства і можуть діяти в недемократичний спосіб, особливо, коли спільне поняття „громадянства” не напрацьовано у перехідних державах.

Резюмуючи, мусимо визнати, що баланс між факторами суперництва, конкуренції та конфронтації, з одного боку, та факторами

гармонізації та узгодження принципів інтересів – з іншого, залишається надзвичайно крихким, оскільки кожна з соціально-політичних, регіональних, партійних, геополітично-орієнтованих груп в Україні дотримується власних пріоритетів і уподобань. Ці обставини суттєво гальмують досягнення згоди з принципів державницьких проблем, що визначає надто млявий темп зближення підходів і пошуку порозуміння.

Успішне функціонування демократії залежить від громадян як самостійних індивідів та їхніх легальних об’єднань, які послуговуються законами, цінностями толерантності та неконфліктності, міжнародними нормами. У сучасному світі існує ціла низка тенденцій і чинників, які нині і в недалекому майбутньому будуть загрожувати демократичним інституціям: зростання прихильників крайніх форм націоналізму, релігійна нетерпимість і теократичні прагнення, тероризм і кримінальне насилля, криза сучасної моделі суспільно-політичного устрою, яка домінує у більшості розвинених країн світу, зростання ролі, що її відіграють у політиці фахівці з реклами й консультанти з питань засобів масової інформації, брак цікавості громадян до державних справ, коли не йдеться про захист їхніх конкретних інтересів. Саме тому громадянська демократія є не менш важливим елементом, ніж прийняття конституцій і впровадження формальних демократичних інститутів, а виховання толерантності, громадянська освіта на рівні освітніх і соціальних інститутів, підсилення формальних легальних громадських об’єднань, долучення їх до щоденної позавиборчої політичної діяльності може стати перспективою для подолання політичної конфліктогенності нашої держави та виховання толерантності в українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рубин Дж. Социальный конфликт: эскалация, тулик, разрешение / Дж. Рубин, Д. Пруйт, Ким Хе Сунг. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2001 – 352 с.
2. Чебаненко О. Консолідована демократія: перспективи для України / О. Чебаненко, В. Шрамович, Д. Ковриженко. – К. : Представництво фонду Конрада Аденауера в Україні, 2007. – 33 с.
3. Даль Р. Демократия и ее критики / Р. Даль. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003. – 576 с.
4. Эйзенштадт Ш. Н. Парадокс демократических режимов: хрупкость и изменчивость / Ш. Н. Эйзенштадт // Полис. – 2002. – № 3. – № 3. – С. 81-95.
5. Герасіна Л. Принцип толерантності і консенсуальні практики демократичного

- суспільства: пошук соціального діалогу /Л. М. Герасіна// Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Сер.: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2008. – № 795. – Вип. 21. – С. 20-25.
6. Корольчук Ю. Громадянське суспільство: між конфліктом і консенсусом (крізь призму комунікативної філософії) [Електронний ресурс] / Ю. Корольчук // Часопис „І”. – 2001. – Число 21. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/korolchuk.htm>
7. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності / Є. Бистрицький // Ідея культури: виклики сучасної цивілізації. – К. : Альтерпрес, 2003. – С.3-11; С.77-96.
8. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии Российской акад. наук; [гл. ред. В. С. Степин]. – М.: Мысль, 2000-2001. – Т. 4: Т-Я. – 605 с.
9. Политология : энциклопедический словарь / [общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов]. – М. : Изд-во Московского коммерч. ун-та, 1993. – 431 с.
10. Хомяков М. Толерантность и ее границы: размышления по поводу современной англо-американской теории / М. Б. Хомяков // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности : коллективная моногр. – М.: ОЛІМА ПРЕСС, 2005. – С. 15-29.
11. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003. – 368 с.
12. Закария Ф. Будущее свободы: нелиберальная демократия в США и за их пределами / Ф. Закария. – М. : Ладомир, 2004. – 384 с.
13. Карл Т. Демократизация: концепты, постулаты, гипотезы. Размышления по поводу применимости транзитологической парадигмы при изучении посткоммунистических трансформаций. / Т. Л. Карл., Ф. Шмиттер // Полис. – 2004. – 4. – С. 6-27.
14. Гайек Ф. Право, законодательство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії / Ф. А. Гайек. – К. : Аквілон-Прес, 2000. – 448 с.
15. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? / Г. Киссинджер. – М. : Ладомир, 2002. – 352 с.

УДК 323.2

Зайдель М.І.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ЗАГАЛЬНЕ БЛАГО ТА СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Розглядається специфіка державотворення в контексті процесу розбудови незалежної української держави. Робиться акцент на сутнісному змісті понять „загальне благо” та „суспільний інтерес”. Наголошується увага на двох традиціях розуміння поняття „публіки”, які були закладені Г.Арендт та Ю. Хабермасом. Звертаємося до проблеми формування публічної сфери, а також необхідності визначення змістового навантаження „загального блага” та „суспільного інтересу” відповідно до державотворчих процесів в Україні.

Ключові слова: державотворення, публіка, публічна сфера, загальне благо, суспільний інтерес.

Зайдель М.І.

ОБЩЕЕ БЛАГО И ОБЩЕСТВЕННЫЙ ИНТЕРЕС В УСЛОВИЯХ УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВООБРАЗОВАНИЯ

Рассматривается специфика государствообразования в контексте процесса построения независимого украинского государства. Делается акцент на сущностном содержании понятий „общее благо” и „общественный интерес”. Подчеркивается две традиции понимания понятия „публичная сфера”, заложенные Х. Арендт и Ю.Хабермасом. Обращаемся к проблеме формирования публичной сферы, а также необходимости определения содержательного смысла „общего блага” и „общественного интереса” в соответствии с процессами государствообразования в Украине.

Ключевые слова: государствообразование, публика, публичная сфера, общее благо, общественный интерес.